
HET ONZICHTBARE GEVEN VAN ADOLESCENTEN

Jan Hoet

Dames en heren,

Toen mijn dochter zowat een jaar of negen was, dan zei ze eens: “Puberteit, ik zal dat nooit doen!”. Ondertussen zijn we enkele jaren verder, en weten we dat er wetmatigheden zijn waar niemand aan ontsnapt.

Mijn dochter bedoelde niet zozeer de biologische wetmatigheden van de puberteit. Ze bedoelde iets anders: Eigenlijk zei ze mij dat ze gevoelig was voor sociale perspectieven, voor hoe men in onze omgeving kijkt naar puberteit. Ze liet me verstaan dat ze begreep dat het woord ‘puberteit’ geen neutraal gegeven is.

Een meisje van zestien dat thuis weggelopen is, schrijft een brief aan haar moeder, die als volgt begint:

“Liefste mama,

(Ik hoop dat deze brief zo snel mogelijk aankomt, zodat je niet te lang ongerust bent.)

Vroeger kwamen we misschien niet altijd goed overeen, maar de laatste tijd heb ik het gevoel dat we elkaar steeds beter begrijpen (misschien omdat mijn puberteit begint te verminderen...) ...”

Ook al loopt ze weg, dit is een meisje dat bezorgd is om haar moeder. Ze schrijft moeilijkheden in de relatie toe aan de puberteit.

Puberteit is iets waar we sommige kwalijke dingen aan kunnen toeschrijven.

Puberteit is een concept dat een verklaring biedt voor gedrag. Dikwijls gaat het over gedrag dat in de omgang moeilijk te hanteren is.

En geef toe, wanneer wijzelf in dagelijks taalgebruik het adjectief ‘puberaal’ gebruiken, dan bedoelen wij daar geen gedrag mee dat we zeer waarderen. Integendeel, het slaat op gedrag dat we kinderachtig, lastig en storend vinden. Het woord ‘puber’ is vaker een scheldwoord dan dat het de aanduiding van alleen maar een ontwikkelingsfase zou zijn.

Soms is het een begrip dat helpt om te relativiseren. Wanneer volwassenen tegen mekaar zeggen: “‘t Zal de puberteit zijn zeker!” of “Hij begint te puberen!” dan werken zo’n uitspraken verontschuldiging, en helpt het om veranderingen in gedrag, moeilijk gedrag, te zien als iets dat tot een fase behoort en dat ooit wel weer voorbijgaat.

De manier waarop pubers in de media verschijnen, roept dikwijls ook een negatieve sfeer op. De berichten die ons via de media bereiken waar tieners bij betrokken zijn, gaan over seks, verslaving, dood en agressie.

Een paar voorbeelden: “De nieuwe gokverslaafden zijn tieners” was enkele maanden geleden een titel op de voorpagina van een krant. Het artikel ging over 14- 15jarigen die verslaafd waren aan gokken op slots.

Boven een artikel over een enquête in christelijke jeugdbewegingen stond de volgende titel: “Kwart van ondervraagden had ooit een relatie met iemand van de leiding”.

Ik vraag me af of mensen die de nieuwsberichten volgen, zich altijd realiseren wanneer het gaat over oorlogsgeweld bijvoorbeeld in Afrika, in Israël en Palestina, dat de grote groep van mensen die er vechten en sneuvelen veertienjarigen zijn.

Een in de pers uitvoerig becommentarieerd wetsvoorstel voorziet in het inzetten van stewards bij fuiven van jeugdverenigingen. Dit naar analogie met stewards in voetbalstadions. Dat laatste illustreert hoe in een maatschappij met een toenemend onveiligheidsgevoel, de tieners als groep daar ook de consequenties van ondervinden. Met het onveiligheidsgevoel is ook de onverdraagzaamheid toegenomen. En waar jongeren vroeger een boze buurman achter zich aan kregen, roept men nu al gauw om veiligheidsmaatregelen en ordehandhavers.

Men verdraagt minder, en van migrantenjongeren verdraagt men nog minder. Nochtans, uit statistieken blijkt niet dat er méér criminaliteit is.

Puberteit is een vlag die vele ladingen dekt. Een begrip met veel betekenissen. Een woord dat vele associaties oproept.

Laat ik hierbij aanstippen dat in de ontwikkelingspsychologie het begrip ‘puberteit’ vervangen werd door het begrip ‘adolescentie’. Puberteit blijft in het dagelijks taalgebruik gangbaar, maar voldeed niet meer als wetenschappelijke term. Adolescentie is een meer-omvattend begrip dat niet alleen verwijst naar de seksespecifieke lichaamsveranderingen, maar naar een levensfase die in onze westerse cultuur veel meer meebrengt en veel langer duurt dan de geslachtsrijping.

In onze cultuur in dagelijks taalgebruik hebben de begrippen ‘puberteit’ en ‘adolescentie’ makkelijk een negatieve bijklank. Ze worden geassocieerd met onrust, crisis, conflict, met “Sturm und Drang”.

Dit populaire imago maakt dat het bijna abnormaal lijkt wanneer pubers rustig zijn. Frank Van Der Linden van “De Mens” vertelt in een interview met Betty Mellaerts het volgende over zijn adolescentieperiode:

“Ik speelde mee, ik fietste, ik voetbalde, en als ik dit niet deed, dan zat ik met een boekje in een hoekje. In de boeken zocht ik een opwindender wereld dan de mijne. Ook in de muziek zocht ik een spannender leven dan dat van de tuinwijk waarin ik leefde. Misschien hebben de boeken en de muziek me behoed voor teveel rebellie.”

Het klinkt bijna verontschuldigend, alsof het niet klopt wanneer je een rustige adolescent bent. Alsof er compensatie moet gezocht worden wanneer je geen rebel bent.

Zou het kunnen dat de adolescenten die een rol spelen in onze beeldvorming, slechts een kleinere groep zijn? Zou het kunnen dat een grote groep adolescenten geen extreem gedrag stellen, en hun weg vinden in een uitgebreid aanbod van mogelijkheden om zich te ontplooien, en de ruimte krijgen om zichzelf te zijn?

Jos Peeters beschrijft onderzoek hierover in zijn boek “Moeilijke adolescenten” als volgt:

“Velen vinden hun adolescentie helemaal niet zo problematisch verlopen en ook de klassieke generatieconflicten, waarbij ouders en adolescenten regelrecht tegenover elkaar staan, blijken achteraf gezien niet zo’n grote vorm aan te nemen. Het overgrote deel van de 16jarigen rapporteert goed te kunnen opschieten met hun ouders: 75% stelt het goed met vader en zelfs 90% schiet goed op met moeder!

Veel adolescenten zijn meer bezorgd om hun ouders tegen de borst te stoten dan hun leeftijdsgenoten. Driekwart van de adolescenten geeft zelfs aan akkoord te gaan met de gedragsregels en het strafgebruik van hun ouders!”

Recent grootschalig onderzoek aan de universiteit te Leuven bevestigt deze gegevens. Onder de titel: “Jongeren in Vlaanderen: gemeten en geteld” worden de resultaten beschreven van onderzoek bij nagenoeg 5000 jongeren tussen 12 en 18 jaar. Uit het onderzoek blijkt dat de adolescentie al bij al een periode is van relatieve stabiliteit, waarbij de jongeren goed kunnen omgaan met de typische veranderingen van hun leeftijdsfase. De meeste jongeren zijn eerder tevreden met zichzelf. Ze hebben een positief zelfbeeld, en een positieve houding tegenover de toekomst. Ze voelen zich goed; drie op vijf voelt zich zelfs heel goed.

Toch is er een minderheid van jongeren die problemen kennen:

één op dertien jongeren voelt zich eenzaam,

één op elf jongeren klaagt over depressieve stemmingen,

één op zeven denkt er zelfs meermaals per jaar aan uit het leven te stappen. Zelfmoord is nog altijd doodsoorzaak nummer drie onder de Vlaamse jongeren.

De grote tendens van het onderzoek echter is dat jongeren het goed doen, zowel qua identiteit als qua zelfwaardering. In verband met het opvoedingsgedrag van hun ouders, rapporteren de jongeren

globaal genomen dat ze hun opvoeding als positief ervaren. Het ervaren van ondersteuning door hun ouders speelt een belangrijke rol voor het welbevinden van jongeren.

Het populaire beeld van de puber of de adolescent die heftig protesteert, die stormachtige conflicten uitleeft, strookt niet met wat onderzoekers statistisch vaststellen. En statistische gemiddelden verschillen natuurlijk ook van de pubers en adolescenten die u en ik kennen en die we tegenkomen in onze hulpverleningspraktijk.

Misschien zijn de tijden ook veranderd. Misschien stamt ons beeld nog uit een tijd dat vaders autoritair waren, dat er duidelijker regels en strakker grenzen waren. Vandaag is er wellicht veel meer ruimte om zich te differentiëren dan in de jaren vijftig en zestig. Vandaag mag iedereen eigen territorium ontwikkelen, ook moeders en ook vaders. Waartegen moet je je dan nog afzetten om je te differentiëren?

Rita Kohnstamm schrijft dat er zo'n variatie aan adolescenten bestaat, dat je hen moeilijk in één categorie kunt onderbrengen. Denk maar aan de adolescent die op het Algemeen Secundair Onderwijs zit en de adolescent uit het Beroepsonderwijs, de adolescent die twee keer per week gaat trainen op de atletiekclub, de adolescent die op haar zestiende zwanger wordt, de adolescent die in een instelling opgroeit, de adolescent die leider is in een jeugdbeweging, de adolescent die thuis wegloopt, de adolescent die gaat babysitten om zakgeld te verdienen, de adolescent die gokt op slots, de adolescent die in stilte verliefd is en niets durft te zeggen, de adolescent die op het politiebureau zit omdat hij gestolen heeft in de supermarkt, de adolescent die veel beter met de computer en het internet overweg kan dan haar ouders, de adolescent die niet meer met vader en moeder op vakantie wil, de adolescent die uren aan de telefoon hangt, en zo kan ik nog wel een tijdje doorgaan...

Dat ze tot dezelfde leeftijdsgroep horen wil niet zeggen dat ze veel gemeenschappelijk hebben. Tijdens de voorafgaande kinderjaren heeft zich al heel wat diversiteit ontwikkeld. Verschillen in karakter en verschillen in levensomstandigheden zijn tijdens voorafgaande fasen meer en meer op de voorgrond gekomen. En juist in deze ontwikkelingsfase, waar het belang van de buitenwereld toeneemt, zijn de ontwikkelingskenmerken niet los te zien van sociale invloeden. Adolescentenpsychologie is meer en meer sociale psychologie en sociologie.

Welke zijn dan van dat weinig gemeenschappelijke de ontwikkelingsthema's?

Ik weerhoud drie thema's:

1. de biologische veranderingen,
2. de cognitieve veranderingen,
3. de veranderde zelfstandigheid ten opzichte van ouders en opvoeders.

1. Biologische veranderingen:

Het begin van de adolescentie wordt bepaald door de biologie. De lichamelijke veranderingen zijn door de biologie gegeven en gelden voor iedereen. Jongens worden nu eenmaal mannen, meisjes worden vrouwen.

Daartegenover staat dat het einde van de adolescentie door de cultuur bepaald wordt. In onze cultuur is de seksuele rijping al lang voorbij wanneer een adolescent zich volwassen mag noemen.

De adolescentie begint met de puberteit, met de lichamelijke processen die leiden tot vruchtbaarheid. In de hersenen worden instructies gegeven om hormonen af te scheiden, hormonen die van invloed zijn op de geslachtsklieren: bij meisjes de eierstokken, bij jongens de zaadballen. Rond 10 ½ jaar beginnen bij meisjes de eierstokken uit te groeien en oestrogenen te produceren. Dit is een proces dat uitloopt op de eerste menstruatie, gemiddeld rond dertien jaar. Bij jongens worden gemiddeld rond 12 ½ jaar de zaadballen groter en worden androgenen geproduceerd, waarna na verloop van tijd de eerste zaadlozing plaatsvindt.

Er zijn ook de secundaire geslachtskenmerken: schaamhaar, okselhaar, zwellende borstjes, en groter wordende penis.

Vet- en spierweefsel wordt seksespecifiek over het lichaam verdeeld.

Er zijn veranderingen in bloedsomloop en luchtwegen waardoor jongeren zo sterk worden en een groot uithoudingsvermogen ontwikkelen.

En tenslotte is er de enorme groeispurt.

2. Cognitieve ontwikkeling.

Niet alleen lichamelijk maken tieners een groeiproces door, ook in verstandelijk opzicht groeien ze. En dit is een aspect van de adolescentie dat dikwijls minder bekend is dan de seksuele rijping. Het belang van de cognitieve ontwikkeling wordt dikwijls onderschat.

Dat er een verstandelijke ontwikkeling is tijdens de adolescentie wil niet zeggen dat adolescenten intelligenter worden. Het gaat hierover:

Omdat ze steeds meer ervaringen achter de rug hebben dan schoolkinderen, en omdat ze steeds meer informatiebronnen ter beschikking hebben, neemt de reikwijdte van hun denken toe. Ze hebben meer onderwerpen om over na te denken.

De algemene intelligentiecapaciteiten nemen toe: daarmee bedoelen we de snelheid om informatie op te nemen, het gemak om van oplossingsstrategie te wisselen, en het vermogen om verbanden te leggen.

Aandachts- en concentratievermogen nemen toe, zowel de selectieve als de verdeelde aandacht.

Er is een belangrijke toename van het geheugen, zowel korte-termijn- als lange- termijngeheugen neemt toe.

En ze kunnen steeds beter planmatig en systematisch te werk gaan.

Al deze veranderingen hebben te maken met veranderingen in het neurologisch functioneren van de hersenen. Daardoor gaat het denken makkelijker, sneller en efficiënter.

Maar er zijn ook belangrijke kwalitatieve veranderingen. Niet alleen het instrumentarium van de intelligentie verandert en breidt zich uit, ook de manier waarop nagedacht wordt, verandert.

Typerend in het denken van adolescenten is dat het concrete verdwijnt. Het denken is minder gebonden aan aanschouwelijkheid. Ze zijn steeds meer in staat om abstracter te denken. Ze kunnen nadenken over abstracte begrippen zoals bvb rechtvaardigheid, vriendschap, democratie, enz. Ze kunnen dus filosoferen over principes.

En dit leidt dan tot steeds meer mogelijkheid om veronderstellend of propositioneel te denken.

Adolescenten kunnen redeneren over wat zou kunnen zijn, los van enige aanwezige werkelijkheid.

Met andere woorden, ze kunnen alternatieven voor de werkelijkheid bedenken.

3. Veranderende zelfstandigheid t.o.v. ouders en opvoeders:

Biologische veranderingen, cognitieve veranderingen, de toenemende mogelijkheden van adolescenten, leiden ertoe dat adolescenten personen worden die meer en meer op eigen benen kunnen staan. Ze kunnen in toenemende mate eigen keuzen maken. Ze gaan op belangrijke levensterreinen meer en meer positie kiezen.

Ze doen dit zowel ten aanzien van zichzelf als ten aanzien van anderen.

Eigen keuzen ten aanzien van zichzelf:

Adolescenten kijken naar zichzelf. En sommige aspecten van zichzelf accepteren ze, en sommige aspecten stemmen niet tot tevredenheid. Door de cognitieve ontwikkeling wordt de zelfkennis beïnvloed, maar vooral ook het denken over zichzelf zoals ze zijn en hoe ze zouden willen zijn.

Van tieners wordt verwacht dat ze stilaan weten wie ze zijn, dat ze zichzelf zijn en dat ze zichzelf blijven. Met andere woorden, dat ze eigen identiteit ontwikkelen. Dit houdt ook in dat ze zich niet laten doen, en dat ze niet zomaar conformeren en aanpassen.

Eigen keuzen ten aanzien van anderen:

Adolescenten blijven niet langer alleen maar afhankelijk van volwassenen. Ze gaan meer en meer kiezen met wie ze verbonden willen zijn. Dit betekent dat er naast de bestaande verticale loyaliteit t.o.v. ouders en opvoeders, steeds meer horizontale loyaliteit ontwikkeld wordt. Er is een toenemend belang van de leeftijdsgenoten. En we weten dat het normaal is dat op de kruising van de verticale en horizontale loyaliteiten, loyaliteitsconflicten kunnen ontstaan.

De adolescentie is de ontwikkelingsfase waar zich in toenemende mate loyaliteitsconflicten voordoen. De opdeling in verticale en horizontale loyaliteit is dan nog een eenvoudige voorstelling van zaken. De wereld van adolescenten is er één van een enorm toegenomen complexiteit. Naast de eigen familieleden zijn er de leraren, de vrienden, de vriendinnen, de klasgenoten, de leden van de sportclub, de sporttrainer, de leden van de natuurvereniging, de gabbers, de skaters, de strevers, ... En voor jongeren die in een instelling, in een pleeggezin, enz. opgroeien, is het nog complexer.

Het gelijktijdig deelnemen aan allerlei verschillende subgroepen kan jongeren in een spanningsveld brengen waarbij horizontale loyaliteiten onderling ook behoorlijk kunnen botsen. Er is misschien een enorme keuze aan subgroepen mogelijk, maar eens men deelneemt aan zo'n groep, dan is wisselen van groep niet meer zo makkelijk. En als je lid bent van één groep, dan moet je je ook onderscheiden van andere groepen. Als je met de ene vriendin optrekt, kun je dan nog iets leuks afspreken met de andere? Telkens rijst de vraag: "wie hoort bij wie?" of "horen wij nog bij elkaar?".

Vanuit contextuele invalshoek ligt hier de belangrijkste ontwikkelingstaak van de adolescentie: namelijk op zoek te gaan naar betrouwbare relaties buiten het eigen milieu waarin men opgegroeid is.

Tot hier een beknopte, misschien wat theoretische schets van wat de ontwikkeling van adolescenten inhoudt.

Al deze veranderingen hebben hun consequenties. Al deze veranderingen maken niet alleen de adolescenten onzeker. Ze brengen ook gezinnen uit evenwicht, en balansen van betrouwbaar geven en ontvangen worden op de proef gesteld.

Bekijken we eens hoe zich dit afspeelt op de **4 dimensies**.

De meesten onder jullie kennen de 4 dimensies, waarin Nagy de relationele werkelijkheid onderscheidt.

1. De dimensie van de feiten (erfelijkheid, gezondheid, belangrijke gebeurtenissen, ...)
2. De dimensie van de psychologie (binnenkant van mensen, gevoelens, gedachten, wensen, behoeften ...)
3. De dimensie van de interacties (buitenkant, waarneembaar gedrag en communicatie, subsystemen, regels, rolpatronen...)
4. De dimensie van de relationele ethiek: over de rechtvaardigheid van de relatie, over de balans van geven en ontvangen in relaties, over betrouwbaarheid van relaties.

Laten we eens in een **voorbeeld** bekijken hoe verandering in de adolescentie op de vier dimensies zijn effecten heeft. Mijn voorbeeld gaat over de biologische veranderingen.

Wanneer we vaststellen dat alle adolescenten lichamelijke veranderingen doormaken, dan hebben we het over eerste dimensie. Biologie is een feitelijk gegeven, is eerste dimensie.

Wanneer iets verandert op eerste dimensie dan heeft dat gevolgen op tweede dimensie, de psychologie. Een slungelige puber kan zich bvb onwennig voelen in een veranderend lichaam. Adolescenten voelen zich bekeken en kunnen zich zorgen maken over wat anderen vinden van hun veranderend uiterlijk. Zich onwennig in zijn vel voelen, zich zorgen maken over uiterlijk, speelt zich af aan de binnenkant van mensen. Dit is tweede dimensie.

Ook op derde dimensie zijn er consequenties.

Al is het maar dat bvb menstruatie als gespreksonderwerp een plaatsje krijgt in de communicatie binnen een gezin. Maar niet alleen de gespreksonderwerpen veranderen. Vooral de manier waarop men met elkaar omgaat, verandert. De aaibaarheidsfactor van een adolescentenlichaam bijvoorbeeld, daalt naargelang het kinderlichaam verdwijnt. Er zullen dus andere regels ontstaan in verband met aanraken, knuffelen, afstands- en nabijheidsregulering. Denk maar aan de vader die op een gegeven moment op de deur klopt voor hij binnengaat op de kamer van zijn dochter.

En hiermee komen we op de vierde dimensie:

Veranderingen op 1°, 2° en 3° dimensie betekenen dat betrouwbaar met elkaar omgaan ook verandert. Een vader die klopt op de slaapkamerdeur van zijn dochter, is wellicht een vader die probeert passend te geven, die probeert passende zorg te besteden aan veranderde behoeften aan privacy en intimiteit van zijn dochter. En misschien is dit niet alleen passend tegenover zijn dochter. Deze vader is ook een zoon van zijn moeder. En laat ons eens veronderstellen dat hij als zoon van zijn moeder te horen heeft gekregen dat vrouwen in onze maatschappij niet altijd respectvol behandeld worden. Misschien is zijn moeder zelf ooit onrespectvol bejegend geweest. Misschien heeft hij te horen gekregen dat dit zijn moeder kwetste, dat ze daar kwaad om was, en dat ze zich misschien ook machteloos voelde. Dan heeft zijn zorgzaam gedrag naar zijn dochter, ook betekenis in zijn balans van geven en ontvangen in de relatie met zijn moeder. Wellicht probeert hij in de relatie met zijn dochter, onrechtstreeks ook iets te herstellen ten aanzien van het onrecht dat zijn moeder meemaakte.

Dit is een voorbeeld van hoe veranderingen in de adolescentie een rol spelen in de relationele ethiek, in de balans van geven en ontvangen tussen mensen, en dit in het perspectief van meerdere generaties. De contextuele visie richt zich vooral op deze vierde dimensie. De contextuele hulpverlening streeft naar zo betrouwbaar mogelijke relaties, naar rechtvaardige evenwichten, of herstel van rechtvaardige evenwichten in de balansen van geven en ontvangen.

Om tot rechtvaardige balansen te komen, is het nodig dat de inzet van alle betrokkenen gezien kan worden en erkenning kan krijgen. En juist dit laatste ligt bij adolescenten niet eenvoudig. Het is mijn overtuiging dat een aantal typische kenmerken van de adolescentie maken dat hun inzet minder zichtbaar is. Nu is het een bekend gegeven dat het voor veel volwassenen moeilijk is om het geven van kinderen te onderkennen. Mensen zijn nu eenmaal geneigd om veel meer oog te hebben voor de inspanningen van ouders, dan voor wat kinderen aan hun ouders teruggeven. Bij adolescenten ligt dit nog extra moeilijk.

Adolescenten experimenteren, ze dagen grenzen uit, ze veroveren nieuw territorium, alsof alleen hun eigen belang bestaat. Alsof ze alleen maar 'pakken' wat er te pakken valt. Ze worden hierdoor makkelijk als lastig ervaren, en het lijkt snel alsof ze alleen maar aan de 'ontvangende' kant staan.

Peter Adriaenssens beschrijft het geven van adolescenten in de maatschappij als volgt:

“Dat tieners bestaan is een groot geluk voor de samenleving. Zij zijn de dragers van vele dromen, koesteren vaak idealen zonder teveel toegevingen te doen aan bestaande machtsverhoudingen, tradities, enzovoorts.

Zij leveren de veiligste babysitters van het land, de leiders van de jeugdbewegingen, volgen en geven trainingen in zowat alle sportdisciplines, gaan vredig in massa naar een popconcert, nemen deel aan allerhande betogingen voor het goede doel. Zij stichten natuurbewegingen, of een organisatie voor het aanmoedigen van verantwoord rijgedrag van jonge chauffeurs.”

Laat ons dit geven van tieners, de inzet van adolescenten eens van naderbij bekijken, hoe zich dit binnen relaties afspeelt, vertrekkend van enkele typische ontwikkelingsaspecten.

Tieners maken meer en meer eigen keuzen. Ze nemen meer en meer eigen positie in. Dit kan in gezinnen aanleiding geven tot discussies. Alle ouders van tieners kennen dat. Voor sommige ouders lijkt het dan snel alsof hun mening er niet meer toe doet.

Wanneer we nader bekijken waarover het gaat dan stellen we het volgende vast:

De keuzen waarin de meeste jongeren afwijkende posities innemen ten opzichte van hun ouders gaan over mode, muziek, taalgebruik en onderlinge omgangsvormen. Hiervoor oriënteren ze zich op leeftijdsgenoten.

Wanneer het gaat over morele waarden, maatschappijopvattingen, schoolkeuze, beroepskeuze, dan oriënteren ze zich op hun ouders. Dus waar het gaat om hun toekomst, zijn ze meestal loyale dochters en zonen.

Dit is inzet, dit is teruggeven aan ouders door belangrijke waarden over te nemen. Alleen, het vraagt heel wat van ouders die bijvoorbeeld felle conflicten hebben over de kleren die zoonlief aantrekt, om daarnaast te zien dat hij bijvoorbeeld wat schoolkeuze betreft loyaal is. Conflicten met adolescenten kunnen een klimaat creëren waarbij loyale inzet overschaduw wordt.

Een ander voorbeeld: de toenemende cognitieve mogelijkheden.

Deze cognitieve mogelijkheden gelden niet alleen voor schoolse leerprocessen. Adolescenten gebruiken deze groeiende mogelijkheden voor hoe zij zich in de wereld bewegen, hoe ze begrijpen wat er zich in hun omgeving afspeelt en hoe ze hun eigen gedrag daarop afstemmen.

Dit maakt dat ze in gesprekken strategisch uit de hoek kunnen komen. Dat tieners sterkere onderhandelaars worden. Dat ze zeer kritisch de vinger kunnen leggen op dingen die niet kloppen, op inconsequenties van volwassenen. En volwassenen vinden dat meestal niet leuk.

Ouders en opvoeders van tieners worden uitgedaagd om te beantwoorden aan hogere eisen in verband met overleg en gespreksvaardigheden.

Zo kunnen tieners bijvoorbeeld de verschillen in opvoedingsstijl tussen vader en moeder heel kritisch beoordelen. De meeste ouders vinden dit niet leuk. Toch kan dit inzet zijn van tieners naar hun gezin, wanneer hun kritische oordeel gezien kan worden als een opening naar een flexibeler en genuanceerder opvoedingsfeer.

Nog een ander voorbeeld: het toenemend belang van leeftijdsgenoten.

Voor veel ouders is dit een delicaat terrein. Ze krijgen het gevoel dat alleen nog de leeftijdsgenoten belangrijk zijn, en dat ze zelf herleid worden tot hotel- personeel. Nochtans komen de leeftijdsgenoten nooit volledig in de plaats van de ouders, maar ze komen er meer en meer bij.

Jongeren die zich losmaken, en ouders die loslaten, dat betekent niet dat banden doorgeknipt worden of dat betrokkenheid stopt. Het wordt een andere manier van vasthouden, een andere manier van betrokken zijn op elkaar.

Voor ouders is dit een heel ander proces dan voor adolescenten. 'Je kind loslaten' is iets heel anders dan 'je ouders loslaten'. De pijn die dit proces voor ouders soms meebrengt vertroebelt het zicht op de inzet van adolescenten.

Tieners die relaties aangaan met leeftijdsgenoten, geven onrechtstreeks terug, doordat ze de vaardigheden die ze thuis leerden, gaan toepassen in de contacten met leeftijdsgenoten. Het is in het gezin van herkomst dat jongeren geleerd hebben zich verbonden te voelen met een groep, zich te identificeren met groepsleden. Het is in het milieu van herkomst dat jongeren geoefend hebben hun gedrag af te stemmen op dat van anderen. Het is in het gezin van herkomst dat ze leerden praten, luisteren, onderhandelen.

Maar, nog los van vaardigheden, het is vooral het ervaren van betrouwbaarheid in het eigen milieu dat jongeren in staat stelt op zoek te gaan naar betrouwbare relaties buiten de familie. Indien een adolescent niet de kans kreeg betrouwbare relaties in eigen context mee te maken, dan loopt die adolescent risico minder in staat te zijn zelf betrouwbare relaties buiten de familie op te bouwen.

Wanneer een adolescent langdurig onevenwichtige balansen van geven en ontvangen meemaakte in het thuismilieu, dan zal dit als een onafgewerkte-taakspanning hinderen bij de zoektocht naar betrouwbare relaties buiten de familie. Denk bijvoorbeeld aan jongeren die op één of andere manier nog moeten zorgen voor thuis, die moeilijk wegraken thuis om een eigen leven te beginnen.

De levensfase waarin ouders en opvoeders zich bevinden, is nog een ander aspect dat maakt dat inzet van tieners dikwijls onzichtbaar blijft. Veel ouders van tieners bevinden zich op een punt waar heel wat levensgebieden definitief vorm gekregen hebben. De waaier van mogelijkheden die voor tieners openligt, is er voor de ouders lang niet meer. De ontluikende seksualiteit van adolescenten, de keuzemogelijkheden op school, de mogelijkheden aan vrije- tijdsbesteding, de eventuele partnerkeuze van adolescenten, kunnen voor volwassenen confrontaties zijn met hun eigen situatie. Een goed deel van het beroepsleven ligt achter de rug, en toekomstperspectieven liggen misschien vast. Eventuele

teleurstellingen op vlak van relaties en seksualiteit laten zich nu voelen: 'midlife-crisis'. Doordat volwassenen met zichzelf geconfronteerd worden, lopen adolescenten het risico dat hun investeringen op al deze terreinen minder gezien worden. En net daar waar de onvervulde wensen van ouders liggen, daar situeert zich dikwijls het geven van adolescenten.

Toen Helm Stierlin zijn boek schreef over 'Ouders en Adolescenten', was hij geïntrigeerd door de parabel van de verloren zoon.

Jullie kennen de parabel van de vader met twee zonen: Eén zoon is voorbeeldig, hij helpt zijn vader bij het werk op het land en met de dieren. De ander is een losbol, hij trekt erop uit, werkt niet, verbrast zijn geld en maakt plezier met de vrienden. Helm Stierlin vroeg zich af waarom een vader voor zo'n slechte zoon een lam slacht en een feest organiseert. Hij schreef het volgende: "Was de zoon, die ongehoorzaam was aan zijn vader, meer geliefd alleen omdat hij dood gewaand was en nu onverwacht terugkeerde, of was hij meer geliefd omdat hij, juist door zijn ongehoorzaamheid, eigenlijk in een diepere laag meer gehoorzaam was dan zijn zich goed gedragende broer?"

Stierlin formuleert zelf een hypothese als antwoord op zijn vraag.

Hij schrijft als volgt:

"Heeft de verloren zoon misschien gevoeld dat het leven van zijn vader saai was en opwinding miste en dat hij, door zijn losbandigheid, in die ontbrekende opwinding uit de tweede hand kon voorzien. Heeft hij misschien gevoeld dat hij, door het huis te verlaten en terug te keren, en door zijn vader wanhoop en pijn te bezorgen, hij de reeds lang gestagneerde groei en individuatie van zijn vader kon in beweging brengen? Zou het dus kunnen dat hij, door zijn vader uit te dagen, op een dieper niveau vervulling gaf aan zijn vaders diepste verwachtingen, die verborgen, onteigend en ambivalent waren?"

Met andere woorden, door zelf op avontuur te gaan, maakt hij iets goed aan het gemis aan avontuur van zijn vader.

Dit is natuurlijk een hypothese, en dus speculatief.

Het vervelende aan hypothesen is dat je naast elke hypothese er nog tien andere kunt formuleren. Ik geef er u twee:

1. Zou het kunnen dat de verloren zoon misschien gevoeld heeft dat het gelijktijdig deelnemen aan verschillende systemen: gezin, verenigingsleven, vriendengroep, ..., een onoverkomelijke opgave was? Dat de moeilijkheidsgraad hiervan voor zijn gezin te hoog was? En dat hij dus als ultieme grensonderhandeling wegliep, omdat hij ook aanvoelde dat ouders niet weglopen?
2. Zou het kunnen dat de verloren zoon misschien gevoeld heeft dat zijn vader en zijn moeder door de jaren heen uit elkaar gegroeid waren? Heeft hij misschien gevoeld dat hij, door zijn ouders een gemeenschappelijke wanhoop en pijn te bezorgen, hij hen misschien weer dichter bij elkaar kon brengen?

Het zijn maar hypothesen, en dat zullen ze blijven. En daarom is het werk dat wij doen als hulpverleners zoveel boeiender: wij werken met levende mensen en we kunnen het aan de mensen vragen.

Goede hulpverlening betekent goede vragen stellen.

En in deze materie is de vraag die Stierlin voorstelt zoveel belangrijker dan de hypothese die hij formuleert:

"Zou het kunnen dat de verloren zoon zorg draagt voor iemand?"

"Voor wie zorgt de verloren zoon wanneer hij van huis wegloopt?"

De antwoorden kunnen we niet van buitenaf kennen. Binnenkant van mensen: hun onvervulde wensen, hun verlangens, hun fantasieën, kunnen we niet van de buitenkant aflezen. Dit veronderstelt

dialogoog. Dit veronderstelt dat we als hulpverleners een dialoog aangaan met onze cliënten, en dat we de dialoog tussen cliënten en hun context bevorderen. En dialoog is niet alleen praten met elkaar, het gaat over die wijze van in relatie zijn waarbij men zichzelf laat zien en zijn eigen waarheid inbrengt en terzelfdertijd blijft openstaan voor de ander en diens waarheid.

Dit betekent dat we, indien we met het gezin van de verloren zoon als cliëntensysteem zouden kunnen werken, we ruimte moeten creëren én voor de waarheid van de zoon én voor de waarheid van de vader:

“Voor wie zorgde de verloren zoon toen hij wegliep?”

“En voor wie zorgde vader indertijd, door zelf niet op avontuur te trekken?”

Dat adolescenten zelf vragen naar betrouwbaarheid, dat ze zelf vragen naar dialoog, kunnen jullie lezen in een brief die in jullie map steekt. Een brief aan alle opvoeders van de wereld. Door een gunstige wind belandde deze brief van een anonieme adolescent op onze werktafel bij de voorbereiding van deze studiedag: “Houd van me en help me leven!”.

Adolescenten zijn gevende mensen.
Hun inzet is niet altijd meteen zichtbaar.
Je moet er soms naar op zoek gaan,
je moet achter uiterlijk gedrag willen kijken.
Dialoog maakt inzet zichtbaar.

Literatuur:

Adriaenssens, P., Van hieraf mag je gaan: Over het opvoeden van tieners.
Lannoo, Tielt, 2000.

Botsing. Brieven aan ouders met tieners.
Driemaandelijks tijdschrift Bond van Grote en Jonge Gezinnen v.z.w., Brussel.

Cottyn, L., Puberteit en pleegzorg. Puber-tijd in pleeggezin.
Systeemtheoretisch Bulletin, 2000, XVIII : 3, p. 205 – 219.

De Wit, J., Van der Veer, G., Slot, N., Psychologie van de adolescentie.
Intro, Baarn, 1995.

De Witte, H., Hooge, J., Walgrave, L., (red.) Jongeren in Vlaanderen : gemeten en geteld.
Universitaire pers, Leuven, 2000.

Kohnstamm, R., Kleine ontwikkelingspsychologie III : de adolescentie.
Bohn Stafleu Van Loghum, Houten / Diegem, 1997.

Peeters, J., Moeilijke adolescenten.
Garant, Leuven / Apeldoorn, 1995.

Smeltzer, M., Losmaken, je zit eraan vast.
Systeemtheoretisch Bulletin, 1994, XII : 3, p. 147 – 157.

Stierlin, H., Separating parents and adolescents : individuation in the family.
J. Aronson, New York / London, 1981.

Jan Hoet,

Psycholoog – psychotherapeut,
Teamverantwoordelijke M.P.I. Dennenhof,
Staflid en opleider bij Leren Over Leven.